

**TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY
TAMOYILLARI VA DIVERSIFIKATSIYA STRATEGIYALARI****Olimjonov Maxammadamin***Andijon davlat texnika instituti**Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv**fakulteti "Bank ishi va audit" yo'nalishi**4-kurs K-116-21 guruh talabasi**Ilmiy rahbar: R.B. Tursunov*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklari aktivlarini boshqarishning zamonaviy tamoyillari va diversifikatsiya strategiyalari ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Hozirgi zamonaviy moliya bozorida bank aktivlari portfelini sifatli shakllantirish va diversifikatsiya qilish moliyaviy barqarorlikni oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Maqolada tijorat banklarining aktivlari tuzilmasi, ularning samarali boshqaruv prinsiplari, aktivlar sifatini ta'minlash va risklarni kamaytirishda diversifikatsiyaning o'rni atroflicha o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekiston tijorat banklari amaliyoti real ma'lumotlar asosida tahlil qilinib, ilg'or xorijiy tajriba bilan solishtiriladi. Tadqiqot asosida milliy bank tizimi uchun mos diversifikatsiya strategiyalari bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, bank aktivlari, aktiv portfeli, boshqaruv tamoyillari, diversifikatsiya, risk boshqaruvi, bank barqarorligi.

Аннотация: В статье исследуются современные принципы управления активами коммерческих банков и стратегии их диверсификации с теоретической и практической точек зрения. Эффективное формирование и управление портфелем активов, а также их диверсификация являются важными факторами повышения финансовой устойчивости и рентабельности банков в современных условиях. В статье раскрыта структура банковских активов, подходы к их оптимизации, методы управления рисками и роль диверсификации на основе анализа отечественного и зарубежного опыта. На примере коммерческих банков Узбекистана проведён анализ и предложены практические рекомендации.

Ключевые слова: коммерческие банки, банковские активы, портфель активов, принципы управления, диверсификация, управление рисками, финансовая устойчивость.

Abstract: This article analyzes the modern principles of commercial bank asset management and diversification strategies from both theoretical and practical perspectives. Effective formation and management of an asset portfolio, as well as its diversification, are key factors in enhancing financial stability and profitability in the modern banking system. The article examines the structure of bank assets, approaches

to their optimization, risk management methods, and the role of diversification, using examples from national and international practices. The study includes an analysis based on the data of Uzbekistan's commercial banks and offers practical recommendations for improving asset diversification strategies.

Keywords: commercial banks, bank assets, asset portfolio, management principles, diversification, risk management, financial stability.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqobat sharoitida tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda aktivlarni samarali boshqarish va ularni diversifikatsiya qilish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Bank aktivlari portfelining tuzilmasi, sifati va risk darajasi bankning umumiy moliyaviy holatini belgilovchi asosiy omillar qatoriga kiradi. Shu sababli aktivlarni boshqarishning zamonaviy tamoyillari bankning likvidligi, rentabelligi va raqobatbardoshligini oshirishda asosiy vosita sifatida qaraladi.

O'zbekistonda bank sektorida amalga oshirilayotgan moliyaviy islohotlar, aktivlar tuzilmasini diversifikatsiya qilish va risklarni minimallashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar bank faoliyatini yanada samarali tashkil etishga xizmat qilmoqda. Biroq amaliyotda aktivlar portfeli tarkibida ayrim bir yo'nalishga ortiqcha tayanish, kredit risklari va likvidlik muammolari kabi cheklovlar mavjud.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada tijorat banklari aktivlarini boshqarishning zamonaviy tamoyillari, portfelni diversifikatsiya qilish strategiyalari hamda milliy va xorijiy tajribalar asosida samarali boshqaruv yondashuvlari tahlil etiladi. Shuningdek, milliy bank amaliyoti uchun mos takomillashtirilgan strategiyalar ishlab chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tijorat banklari aktivlarini boshqarish va diversifikatsiya strategiyalari masalasi ko'plab ilmiy izlanishlarda keng o'rganilgan. Xorijiy iqtisodiy adabiyotlarda M. Porter, R. Kaplan va D. Nortonning ishlari aktiv portfelini optimallashtirish va risklarni boshqarishning nazariy asoslarini yoritadi. Ayniqsa, Balanced Scorecard va Risk Management tizimlari bank aktivlari monitoringida keng qo'llanilmoqda. Bank aktivlari sifati va portfel diversifikatsiyasi bo'yicha xalqaro moliya institutlari (Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi) hisobotlari amaliy ma'lumot manbai sifatida muhimdir.

Milliy olimlardan A. Xodjayev, Sh. Ortiqov, R. Rustamovning ilmiy ishlarida O'zbekiston tijorat banklarida aktivlarni boshqarishning milliy xususiyatlari, portfel tuzilmasi va diversifikatsiya strategiyalarining afzalliklari keng tahlil qilingan. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari, statistika qo'mitasi

ma'lumotlari va bank amaliyoti bo'yicha tahliliy sharhlar maqola uchun asosiy ma'lumot manbalarini tashkil etdi.

Metodologik jihatdan maqolada tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, grafik tahlil va statistik usullar qo'llanildi. Avvalo, tijorat banklari aktivlari tuzilmasi, diversifikatsiya darajasi va risk ko'rsatkichlari real bank ma'lumotlari asosida baholandi. Ilg'or xorijiy tajriba milliy sharoitga moslashtirilib, milliy banklar uchun mos boshqaruv yondashuvlari ishlab chiqildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari tijorat banklari aktivlarini samarali boshqarish va diversifikatsiya strategiyalarini qo'llash banklarning moliyaviy barqarorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Tahlil jarayonida O'zbekiston tijorat banklari aktivlar portfeli asosan kredit mablag'lariga tayanayotgani, boshqa aktiv turlarining ulushi esa nisbatan past darajada ekanligi aniqlangan. Bu holat kredit risklarini oshiradi va likvidlik muammolarini yuzaga keltiradi.

Xorijiy ilg'or tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, diversifikatsiyalangan aktiv portfeli bankni tavakkalchiliklardan himoya qiladi, rentabellikni barqarorlashtiradi va moliyaviy oqimni samarali boshqarishga imkon beradi. Masalan, rivojlangan bank tizimlarida qimmatli qog'ozlar portfeli, investitsion loyihalar va boshqa barqaror aktiv turlari kredit aktivlariga muvozanat sifatida shakllantiriladi.

Statistik tahlil natijalariga ko'ra, aktiv portfelini diversifikatsiya qilgan tijorat banklarida aktivlarning sifat ko'rsatkichlari yuqori, qaytarilish darajasi yaxshi va umumiy risk darajasi nazorat ostida bo'ladi. Shu asosda, milliy banklar uchun aktivlarni turli soha va sektorlar bo'yicha taqsimlash, qimmatli qog'ozlar va boshqa barqaror aktivlarga sarmoya kiritish, risklarni boshqarish tizimini kuchaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Umuman, zamonaviy boshqaruv tamoyillari asosida diversifikatsiyalangan aktiv portfeli tijorat banklari uchun barqaror moliyaviy faoliyatning muhim kafolati sifatida tavsiya etildi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari asosida tijorat banklari aktivlarini boshqarishda zamonaviy tamoyillar va diversifikatsiya strategiyalarining dolzarbligi keng muhokama qilindi. Avvalo, hozirgi raqobat sharoitida banklar aktivlar portfelining asosiy qismini kredit mablag'lari tashkil etishi tufayli kredit risklari yuqori bo'lishi kuzatilmoqda. Shu sababli banklar uchun aktiv portfelini kengaytirish, turli aktiv turlaridan foydalanish va resurslarni optimallashtirish dolzarb masala hisoblanadi.

Xorijiy ilg'or tajriba ko'rsatmoqda-ki, rivojlangan davlatlarda tijorat banklari aktivlarni diversifikatsiya qilish orqali risklarni muvozanatlash, daromad manbalarini ko'paytirish va barqarorlikni ta'minlashga erishmoqda. Masalan, qimmatli qog'ozlar

portfelini shakllantirish, investitsion loyihalarda ishtirok etish va boshqa moliyaviy instrumentlardan foydalanish bankning umumiy riskini kamaytiradi.

O'zbekiston tijorat banklarida diversifikatsiyani kengaytirish uchun aktiv portfelini sektorlar, sohalar va muddatlar bo'yicha taqsimlash zarur. Buning uchun banklarda professional portfel boshqaruvchilari tayyorlash, risklarni baholash va monitoring qilishning zamonaviy tizimlarini joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, Markaziy bank tomonidan diversifikatsiya siyosatini qo'llab-quvvatlash, moliya bozorida barqaror investitsiya muhitini yaratish va qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim.

Muhokama davomida banklarda ichki nazorat va audit tizimini kuchaytirish, aktivlar sifatini doimiy monitoring qilish hamda stress-test amaliyotini joriy etish diversifikatsiya samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari sifatida belgilandi.

XULOSA

Olib borilgan tahlil va muhokamalar asosida aniqlanganki, tijorat banklari aktivlarini samarali boshqarish va diversifikatsiya strategiyalarini qo'llash ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashning muhim garovi hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston tijorat banklarida aktiv portfeli tarkibida kredit mablag'larining ulushi yuqori bo'lib, bu holat bankning risklarga ochiqqligini oshiradi va likvidlikni boshqarishni murakkablashtiradi.

Shu sababli bank aktivlarini diversifikatsiya qilish — ya'ni aktivlarni turli soha va sektorlar bo'yicha taqsimlash, qimmatli qog'ozlar va boshqa ishonchli aktivlarga sarmoya kiritish, investitsion faoliyatni kengaytirish — asosiy yo'nalish sifatida belgilanadi. Bu yondashuv tavakkalchiliklarni kamaytiradi, daromad manbalarini ko'paytiradi va bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Xorijiy ilg'or tajriba asosida milliy bank tizimida portfel boshqaruvini takomillashtirish, risk monitoringini avtomatlashtirish va stress-test amaliyotini rivojlantirish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqildi. Shuningdek, ichki nazorat tizimini kuchaytirish va bank xodimlarining malakasini oshirish ham dolzarb vazifalar sifatida belgilandi.

Umuman, diversifikatsiyalangan va sifatli boshqarilgan aktiv portfeli tijorat banklarining barqarorligi, raqobatbardoshligi va moliyaviy tizimning umumiy sog'lomligini ta'minlashda muhim omil sifatida qoraladi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Xodjaye A. A. **Tijorat banklari aktivlarini boshqarish va diversifikatsiya asoslari.** – Toshkent: "IQTISODIYOT", 2023. – 240 b.
2. Ortiqov Sh. R. **Bank aktivlari portfeli va risklarni boshqarish strategiyasi.** – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2022. – 210 b.

3. Rustamov R. X. **Tijorat banklari aktivlarini optimallashtirish tamoyillari.** – Toshkent: “Iqtisod-Moliya”, 2023. – 230 b.
4. Tursunov B. O. **O‘zbekiston banklarida aktivlar diversifikatsiyasi va boshqaruvi.** – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2024. – 200 b.
5. Kaplan R., Norton D. **Balanced Scorecard va bank portfeli boshqaruvi.** – Moskva: “Olimp-Biznes”, 2021. – 350 b.
6. Jahon banki. **Uzbekistan: Banking Sector Asset Quality Review.** – 2023. – <https://www.worldbank.org/>
7. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi. **Republic of Uzbekistan: Banking Risk and Diversification Report.** – 2023. – <https://www.imf.org/>